

Bemærkninger til sekretariatets arkiv

Indhold

Vielser og lysninger til at indgå ægteskab	2
Sager vedrørende indfødsret (statsborgerskab)	2
Sager vedrørende firmaer og torvehandel	3
Firmaprotokoller 1862-1889	3
Handelsregistre 1889-1951	3
Torvævæsenet	3
Sager vedrørende næringsvæsen (udøvelse af et erhverv)	4
Næringsvæsen	4
Borgerskab og næringsadkomst	4
Bevæarterbevillinger	4
Brændevinsafgift - deponering af borgerbreve	5
Sønæring (skippere og styrmænd)	5
Øvrige bevillinger	5
Øvrigt vedr. næringsvæsen	6
Andre typer sager	6
Højskoleunderstøttelse	6
Legatvæsen	6
Lærlingesager	7
Meddelelser om dødsfald i udlandet	7
Regnskaber	7
Sessionsvæsen	8
Stiftelserne. Administration og bestyrelse	8
U-sager (Udenrigsministerielle sager)	8
Vurdering, syn og skøn	8
Værgebeskikkelse	9

Vielser og lysninger til at indgå ægteskab

Indtil 1851 havde kun kirkelige vielser retslig gyldighed. Med lov af 13. april 1851 blev det muligt at indgå borgerligt ægteskab, hvis personerne ikke tilhørte folkekirken eller et andet anerkendt trossamfund, eller hvis parret tilhørte forskellige trossamfund. De pågældende skulle indsende en skriftlig begæring til Københavns Magistrat.

Med en ny ægteskabslov af 30. juni 1922 blev det muligt for alle at indgå borgerligt ægteskab, uanset trosretning. Iflg. samme lov skulle Københavns Magistrat, hvis bruden havde hjemsted i København, føre tilsyn med, at betingelserne for at kunne indgå ægteskab var opfyldt, dvs. om der kunne lyses for parret. Det gjorde sig gældende, uanset om der var tale om borgerlige eller kirkelige vielser

Sagerne til vielsesprotokollen findes indtil 1886 i hovedjournalen. I perioden 1887-1922 blev de henlagt i en særlig række, som i dag er kasseret. Der findes dog enkelte sager i hovedjournalen. J.nr. 1738/1933 indeholder en del vielsessager, der dækker perioden 1907-1921. Bilag til vielser fra 1923 og frem blev lagt på lysningsagerne.

Der findes alfabetiske registre til de borgerlige vielsesprotokoller. Tilsvarende findes der navneregistre til lysningsprotokollerne fra 1923.

Sager vedrørende indfødsret (statsborgerskab)

Indfødsret (statsborgerskab) meddeltes ved lov i hvert enkelt tilfælde. Ansøgningerne blev behandlet af Indenrigsministeriet, men Magistraten skulle udtale sig om ansøgere bosat i København.

Indtil 1877 blev sagerne journaliseret som enkeltsager i hovedjournalen. Fra 1878 samledes ansøgningerne på et enkelt journalnummer hvert år.

Fra 1892 findes et særligt navneregister over sagerne i hovedjournalens register under stikordet 'Indfødsret'. Fra 1878 til 1911 blev sagerne journaliseret på følgende journalnumre: 301/1878, 831/1879, 750/1880, 635/1881, 752/1882, 640/1883, 136/1884, 209/1885, 75/1886, 318/1887, 600/1888-89, 400/1890-93, 500/1894-95, 600/1896-1911. Sagerne kan findes ved at søge på 'Ansøgninger om indfødsret' i Starbas.

I 1912 blev sager om indfødsret udskilt til en særlig journal og sagerne blev henlagt i en særlig række.

Indfødsret. Option. Personer, født i Sønderjylland og med tysk statsborgerskab

Genforeningen i 1920, hvor Sønderjylland blev indlemmet i Danmark, indebar bl.a., at en stor gruppe mennesker, født i Sønderjylland før genforeningen, havde tysk statsborgerskab. Hvis de ønskede dansk statsborgerskab, skulle de afgive en såkaldt optionserklæring inden d. 15. juni 1922.

Personer med bopæl i København indsendte erklæringen til Magistraten, der undersøgte erklæringens betingelser og videresendte denne til Indenrigsministeriet, Ministeriet fremsendte indfødsretsbeviset til Magistraten til udlevering. Hustruer og umyndige børn fik indfødsret sammen med faderen ('Hovedpersonen').

Lovgrundlaget var lov nr. 474 af 5. september 1920 (særligt § 3 og § 6) og Indenrigsministeriets cirkulære nr. 259 af 22. september 1920 angående erhvervelse af indfødsret i anledning af indlemmelsen af Sønderjylland.

Sager vedrørende firmaer og torvehandel

Firmaprotokoller 1862-1889

Ved lov af 23/1 1862 bestemtes, at man for at drive næring under et andet navn end sit eget, f. eks et firmanavn, skulle gøre anmeldelse herom til Københavns Magistrat. Hvis flere drev en virksomhed sammen under en enkelts navn, skulle det ligeledes anmeldes. Magistraten skulle føre et register (Firmaregistret) over de anmeldte firmaer med oplysning om firmaets navn og hjemsted (retterting) og næringsvej, og hvem, der var ansvarlig for firmaet og havde fuldmagt til at underskrive på firmaets vegne. Ændringer heri skulle løbende meddeles Magistraten. Firmaanmeldelserne skulle offentliggøres i Berlingske Tidende.

Handelsregistre 1889-1951

Alle firmaer med en eller anden form for begrænset ansvar skulle fra 1889 (jf. lov af 1/3 1889 og anordning af 24/5 1889) anmeldes til Handelsregistret, der i København førtes af Københavns Magistrat. Det var frivilligt om firmaer, der kun havde en ejer, ville anmelde sig.

Anmeldelserne skulle offentliggøres i Berlingske Tidende (senere Statstidende), og udgives i hefter for hele landet kaldet 'Samling af anmeldelser til Handelsregistre'. Hefterne er indbundet årgangsvist med et alfabetsk register og findes (delvis) på læsesalen.

Handelsregistrene skulle føres således, at hvert firma havde sit folio bestående af 2 sider. Firmaer, der var anmeldt til firmaregistret før 1889, skulle anmeldes igen, hvis de ønskede optagelse. Anmeldelserne skulle indeholde firmaets navn, beskaffenhed, indehavere og ansvarlige deltagere, og hvem der havde prokura. Handelsregistret skulle føres i 3 afdelinger, således: A) enkeltmandsfirmaer, ansvarlige selskaber og kommanditselskaber. B) aktieselskaber. Kommanditaktieselskaber førtes både i afdeling A og B. C) andre selskaber med begrænset ansvar.

Torvevæsenet

Administrationen af Grønttorvet sorterede under 1. afdeling indtil Torvedirektoratets oprettelse under 4. afdeling i 1926. I 1938 blev Torvedirektoratet henlagt under 1. afdeling. Hvis man leder efter sager om torveforhold se stikordet 'Torveforhold' i hovedjournalens registre og se hovedjournalens sag j.nr. 540/1938 (søgeord: Overtagelse af torvevæsenet 1938). Hovedjournalens sag 540/1938 fylder 23 pakker.

Sager vedrørende næringsvæsen (udøvelse af et erhverv)

Næringsvæsen

Med næringsloven af 29. december 1857 blev der indført næringsfrihed i Danmark, dvs. at lavenes særlige rettigheder blev afskaffet, og ethvert erhverv stod i princippet frit for alle (enkelte erhverv blev fritaget af sundheds- og sikkerhedsmæssige hensyn og krævede særlig autorisation). Tidligere var udøvelse af håndværk monopoliseret gennem byernes lav, og medlemskab heraf var en forudsætning for at kunne drive næring. Lovens fulde navn var Lov om Haandværks- og Fabriksdrift samt Handel og Beværtning m.m, bedre kendt som næringsloven, jf. også Lov nr. 138 af 28. april 1931. Se også visdomsbøger under Korrespondance.

Borgerskab og næringsadkomst

Som nævnt blev lavenes særlige rettigheder afskaffet ved næringsloven af 29. december 1857, og ethvert erhverv stod i princippet frit. Adgangen til at opnå adkomst til udøvelse af et erhverv (næring) blev herved betydeligt udvidet.

Borgerskab var indtil næringsloven i 1857 tæt forbundet med at være medlem af et lav. Oprindeligt skulle alle fastboende frie mænd i København have borgerskab og sværge troskab for byens øvrighed, dvs. bispem, senere kongen, men siden blev det en status, man opnåede, og med denne status opnåede man også retten til at drive næring (dvs. et erhverv) i byen.

Med loven af 1857 stod ethvert erhverv i princippet frit for alle, men visse erhverv kunne kun udøves efter nærmere fastsatte betingelser, den såkaldte bunden næring, hvor der fortsat skulle erhverves borgerskab. En vedtægt, stadfæstet af Indenrigsministeriet og udgivet som rådstueplakat af Magistraten d. 12. april 1858 fastlagde, hvad der var at anse som bunden næring.

Ved næringsloven af 28. april 1931 bortfaldt betegnelserne borgerskab og borgerbrev og blev erstattet af begreberne næringsbrev og næringsadkomst.

Bilagene til borgerskabsprotokollerne: 'Anmodninger om borgerbrev/borgerskabsattester' er kasserede. Dog findes der en del originale borgerbreve i gruppen 'Deponerede borgerbreve'.

Beværterbevillinger

Borgerrepræsentationens første tiltag til at begrænse antallet af byens beværtninger i byen kom med en vedtægt af 5. december 1882, der med virkning fra 1. januar 1883 stoppede tildeling af næringsadkomster til værtshusholdere, restauratører og konditorer.

Ved tillægsvedtægt af 10/2 1890 blev der åbnet mulighed for at meddele ovennævnte næringsadkomster til selskaber og foreninger med velgørende eller almennyttige formål og teatre, cirkus o.lign. Til at afgøre, hver der skulle meddeles disse næringsadkomster, nedsattes et udvalg bestående af borgmesteren for 1. afd. samt 2 borgerrepræsentanter (se Udvalget ang. meddelelse af beværterborgerskab 1890-1912 i afsnittet Udvalg m.v.).

Beværter-sagerne før 1912 blev indført i hovedjournalen og findes i registret under stikordet 'Næringsvæsen. A. Andragender om bevrterborgerskab'. Bevrter-sager efter 1912 er udskilt som en særlig række sager (søg efter Bevrter-sager).

Bevillingsnævnet for bevrterbevillinger blev oprettet i medfør af en lov fra 1912 (lov nr. 104 af 10. maj 1912 § 14 og lov nr. 99 af 29/3 1924). Bevillingsnævnet meddelte bevillinger til bevrternæring med eller uden ret til udskænkning af stærke drikke. Der skulle også gives bevilling til næring (eller erhverv) som konditor. Bevillingsnævnet bestod af borgmesteren og rådmanden for Magistratens 1. afdeling, 3 borgerrepræsentanter samt en politiinspektør udpeget af politidirektøren.

Brændevinsafgift - deponering af borgerbreve

Brændevinsafgiften blev indført med næringsloven af 29. december 1857 (§ 72-73). Afgiften blev betalt af næringsdrivende, som havde ret til sag og/eller udskænkning af brændevin. Afgiftens størrelse blev fastsat af Borgerrepræsentationen. Med bevrterloven fra 1912 (lov nr. 104 af 10. maj 1912) blev afgiften udvidet til ikke kun at omfatte brændevin, men også ø og vin. Med en lov fra 1930 (lov nr. 83 af 22. marts 1930) blev brændevinsafgiften afløst af en afgift på salg af stærke drikke.

Hvis den næringsdrivende ønskede at opgive sin næringsret for at slippe for afgiften (næringslovens § 10), kunne vedkommende enten i en periode eller for altid få en påtegning på sit borgerbrev eller deponere brevet. Hvis man ønskede at genoptage næringen (erhvervet), indsendte man en anmodning til Magistraten, hvorefter borgerbrevet blev påtegnet og udleveret igen.

Sønæring (skippere og styrmænd)

Lov af 19/2 1861 om sønæring (ændret ved lov af 11/2 1863) trådte i kraft 1/1 1862. Skippere (§ 6) og sætteskipperne (§ 3) skulle tage borgerskab. Styrmandsbeviser (§ 5) blev udstedt af Magistraten på ustempelt papir uden gebyr. Ved lov af 20/11 1876 indførtes sønæringsbeviser for styrmænd og maskinmestre m.v. på dampskibe, mens loven af 1861 fortsat gjaldt for sejlskibe. Ved lov af 25/3 1892, der trådte i kraft 1/5 1893, ophævedes de tidligere love, og der indførtes sønæringsbeviser for skibsførere, sætteskipperne, styrmænd, maskinmestre (1. og 2. klasse), maskinpassere og fiskeskippere. Ved love af 28/2 1916 og 31/3 1928 reguleredes sønæringen igen.

Øvrige bevillinger

Denne gruppe materiale drejer sig om bevillinger til næringsgrene, hvor den næringsdrivende ikke behøvede at have et borgerbrev. Det drejede sig for eksempel om det, der kaldtes 'ringe handel' (næringsloven af 29. december 1857 § 52): folk, der handlede med klude, ben m.m., drev herberger, pantelånere o.a. Gruppen omfatter også bevillinger til søindrullerede og militære håndværkere, forbrydere, der ikke kunne erhverve borgerskab. Jordemodervirksomhed var også omfattet.

Sekretariatet stod også udstedelse af bevillinger til mæglere (forordning af 22. december 1808), dispachører indtil 1919 (jf. instruks af 31. januar 1823), translatører indtil 1909 (brev fra Justitsministeriet af 26. juni 1876), fæstekontorer (lov nr. 53 af 1. april 1891). Dispachører tog sig af skadesopgørelser i forbindelse med tab til søs, translatører af oversættelser og tolkebistand. Desuden stod sekretariatet frem til 1933 for autorisationen af byens stadsguardein (udtales gardejn), som førte tilsyn med lødigheden af det sølv, som sølvsmedene solgte.

Særligt omkring pantelånere se lov af 21. juni 1867.

Øvrigt vedr. næringsvæsen

Sekretariatet foretog også autorisation af forretningsbøger, mæglerprotokoller, auktionsprotokoller og dispachørprotokoller (jvf. regnskab).

Andre typer sager

Højskoleunderstøttelse

er sager, der handler om kommunens andel af statstilskuddet til elevers ophold på højskoler, landbrugsskoler (fra 1892), husholdningsskoler (fra 1932) og private efterskoler (fra 1935). Sagerne indeholder oplysninger om navn, det bevilgede beløb, det udbetalte beløb, bilagsnr., skole og forstander.

Tilskud til højskoleophold kom oprindeligt fra Sorø Akademis overskud (Lov af 8/3 1856). Ved Lov 76 af 12/4 1892 blev det til et statstilskud til folkehøjskoler og landbrugsskoler, ændret med lov 137 af 29/4 1913.

Tilskuddet omfattede senere også husholdningsskoler (lov nr. 113 af 31/3 1931) og private efterskoler (lov nr. 191 af 11. maj 1935).

Sager om højskoleunderstøttelse er fra 1869 indført i hovedjournalen (se også hovedjournalsag nr. 1573/1869). Sager fra 1869 til 1878 ligger under skiftende journalnumre, og sagerne findes ved at slå i registret til hovedjournalen op under opslagsordene Ansøgning om... og Ministeriet for Kirke- og Undervisning. Fra 1879 er opslagsordene Folkehøjskoleunderstøttelse og Højskoleunderstøttelse, og sagerne er fast journaliseret på j.nr. 100.

Legatvæsen

Indtil 1896 administrerede 1. afdelings sekretariat sager vedr. fundatser og uddeling af legater. Bogholderiet og regnskaberne hørte under Bogholderkontoret (se Magistratens 2. afdeling). Ved oprettelsen af Magistratens Legatkontor (se dette) i 1897 blev alle sager vedr. legater overført til dette. Enkelte sager, der ifølge legatets fundats var henlagt til Magistraten, forblev under 1. afdelings sekretariat. I hovedjournalen har samlesagen 'Regnskaber for legater og stiftelser' følgende journalnumre: 50/1883-93,95, 51/1894, 32/1896, 23/1897-98, 21/1899, 20/1900-38.

Lærlingesager

Lærlinguddannelserne blev lagt i fastere rammer med Lov om Lærlingeforhold fra 1889 (lov nr. 39 af 30. marts 1889). Ifølge loven skulle en læremester, hvis han drev en virksomhed, omfattet af såkaldt bunden næring (Se borgerskab og næringsadkomst), og lærlingen var under 18 år, sørge for en skriftlig lærlingekontrakt. Kontrakten skulle påtegnes af Københavns Magistrat om, at den var affattet i overensstemmelse med lovens bestemmelser.

Hvis der opstod uenigheder (eller tvistigheder) mellem mester og lærling, skulle uenigheden afgøres af en lærlingevoldgift. Voldgiften skulle afsiges af et medlem af Københavns Magistrat samt af hver af parterne valgt mand. Der er derfor bevaret en række lærlingevoldgiftssager i Sekretariatets hovedjournalsager for perioden 1891-1965 (søgeord: Lærlingevoldgiftssager).

Ifølge en ny lov (lov nr. 342 af 6. maj 1921, trådte i kraft 1. januar 1922) skulle lærlingekontrakten påtegnes af politiet (i København Centralarbejdsanvisningskontoret). Voldgiften skulle dog fortsat ledes af Københavns Magistrat.

Vedr. svendeprøver se 'Svendeprøvekommissionen'. Se også visdomsbøger under linket Korrespondance.

Meddelelser om dødsfald i udlandet

og udlevering af sådanne personers efterladenskaber til herboende slægtninge. Sagerne herom blev indført i hovedjournalen og fra 1929-38 på fast j.nr. 45.

Regnskaber

I Sekretariatet førte man i begyndelsen to regnskabsprotokoller Kontorregnskab og Borgerskabspenge. Der blev ikke ført noget samlet regnskab over Magistratens 1. afdeling og institutionerne under Magistratens 1. afdeling. Det samlede regnskab skal man finde i Bogholderiets regnskabsprotokoller (søgeord Bogholderiet).

I kommunens trykte regnskab er regnskaberne for afdelingen spredt over flere bilag: bl.a. Skatter og afgifter (Afgifter ved Magistratens 1. afdeling, Betaling for borgerskab og næringsbevis), Administrationsudgifter (vedr. lønninger til personalet), Forskellige udgifter (Post 1: Vedkommende 1. afdeling).

Den 1. april 1906 indførte afdelingen et mere komplet regnskabsprotokolsystem, der ud over de ovennævnte rækker bestod af hovedbog, kassebog og anvisningsbog. Senere indførtes flere specialkassebøger (Autorisationer 1909, Firmaer 1917).

Efter 1920 er alle rækkerne kasseret; bortset fra hovedbøgerne. Bilagene til regnskaberne er, hvis de er bevaret, henlagt i gruppen 'Kommunens regnskab 1858-1920'. I afdelingens journalsager findes en del regnskaber og bilag fra de underliggende institutioner.

Sessionsvæsen

Sagerne handler om afholdelse af sessioner og udskrivning af soldater m.v. Fra 1868 blev sagerne indført i hovedjournalen og henlagt blandt hovedjournalssagerne. Der skulle (jf. lov nr. 123 af 8. juni 191, § 8) årligt afholdes to sessioner om året. Sessionen bestod bl.a. af to medlemmer af Borgerrepræsentationen, som sammen med bl.a. en udskrivningschef sørgede for at udvælge de værnepligtige.

Stiftelserne. Administration og bestyrelse

Magistratens 1. afdeling blev oprettet i 1858, og i forbindelse med oprettelsen af afdelingen blev administrationen af en række stiftelser (institutioner) lagt ind under afdelingen.

Vartov Hospital, Abel Cathrines Stiftelse og Det kongelige Opfostringshus flyttede fra Fattigvæsenet til Magistratens 1. afdeling. Det Harboeske Enkefruekloster, Budolphi Kloster, Den Nissenske stiftelse og Det Nissenske Kapelgods flyttede fra Magistraten til Magistratens 1. afdeling.

Følgende stiftelser sorterede fra de nævnte år ligeledes under afdelingen:

- 1863 Konferentsråd J. H. Mundts stiftelse 1853-1949,
- 1882 M.E. Grøns og hustrus friboliger (Grøns stiftelse) 1860-1936,
- 1883 Jomfru Christiane Lassens stiftelse 1878-1941,
- 1891 Brødrene Soldenfeldts stiftelse 1881-,
- 1893 Grosserer B. Goldschmidts og hustrus stiftelse 1891-,
- 1920 I.W. Heymans og hustrus sølvbryllupsstiftelse 1871-1975
- 1928 H.J. Andersens og hustrus stiftelse 1897-,
- 1934 Gammelkloster (tidligere Vartov Hospital).

For Vartov/Gammelkloster og Opfostringshuset førtes særlige journaler (se nedenfor), sager vedr. de øvrige stiftelser blev indført i hovedjournalen og kan findes i hovedjournalernes registre.

U-sager (Udenrigsministerielle sager)

U-sager er påbegyndt som selvstændig journalgruppe i 1925. De handler om opkrævning af understøttelser og hjælp til hjemrejse, ydet til søfolk og andre personer af danske konsuler i udlandet. U-sagerne optræder indtil 1924 i hovedjournalen under følgende numre: 21/1896-98, 19/1899, 18/1900-03 og 17/1904-24.

Vurdering, syn og skøn

Sagerne handler om vurdering af ejendomme, skibe og effekter mv. Magistraten foretog udmelding af vurderingsmænd i hver enkelt sag ved udlån af umyndiges midler samt besørgede forretningens afhjæmning.

Udmeldelse af voldgiftsmænd i den enkelte sag ved Voldgift i tvistigheder angående husdyr sorterede ligeledes under afdelingen (se under Udvalg).

Værgebeskikkelse

Sagerne handler om beskikkelse af værger, lavværger, tilsynsværger og kuratorer for umyndige, umyndiggjorte, arrestanter m.m. Der findes desuden sager vedr. umyndiggørelse. Lavværgemål handlede om at yde især økonomisk orienteret rådgivning, ikke et egentligt værgemål (kaldes i dag samværgemål). Indtil 1903 indførtes sagerne i hovedjournalen og henlagdes blandt de almindelige journalsager.

Registrene indeholder foruden navneregister følgende rubrikker (1904-17,28): A. Umyndiggørelse. B. Faste lavværger. C. Andre sager (vigtigere). Sagerne indeholder ansøgninger samt koncepter til beskikkelser. Eksempler på beskikkelser findes indklæbet i journalerne 1904-19.

Værgejournalen 1904ff er en kronologisk journal. De første fem numre er dog samlenumre, der samler sager sammen fra flere årgange: 1 (1904-29) Beskikkelser vedr. lov nr. 4 af 7/1 1898 (nr. 54 af 1/4 1905 og nr. 151 af 27/5 1908) (Arbejdsulykkesforsikring).

2 (1904-15) Værgemål i anledning af optagelse på Underofficersskolerne (tidl. j.nr. 17).

3 (1904-38) Værgemål for arrestanter (tidl. j.nr. 16).

4 (1911-38) Beskikkelser vedr. alimentationsager/paternitetssager

5 (1912-29) Beskikkelser vedr. lov af nr. 133 af 27/5 1908 (Forandring i kvinders retsstilling), nr.130 af 27/5 1908 (børn uden for ægteskab) og nr.237 af 12/6 1922 (værgeråd).